

הרב מרדכי הלפרין

הצלת האם תוך כדי פגיעה בחיי העובר

ראשי פרקים:

- פרק א – הצגת הבעיה
- פרק ב – השאלה ההלכתית והמקור לאיסור הריגת עובר
- פרק ג – שש רגלי היתר

פרק א – הצגת הבעיה

אישה מעוברת, התגלתה בגופה מחלה ממארת. כדי להתרפא מהמחלה, או כדי להאריך את תוחלת החיים עם המחלה, יש צורך בטיפול תרופתי (כימותראפיה) ו/או בהקרנות, כאשר עצם הטיפול אמור להמית את העובר. ישנם מצבים בהם עצם ההריון מחמיר את מצב האם, ומסכן או מקצר את חייה. וישנם מצבים אחרים בהם המשך ההריון לא משפיע על תוחלת החיים של האם.

שאלה ראשונה: כאשר עצם ההריון מחמיר את מצב האם, ומסכן או מקצר את חייה, האם מותר לאם לרפא את עצמה כשפעולת הריפוי גם פוגעת בחיי העובר?

שאלה שניה: כאשר עצם ההריון לא מחמיר את מצב האם, לא מסכן ולא מקצר את חייה, האם גם אז מותר לאם לרפא את עצמה כשפעולת הריפוי גם פוגעת בחיי העובר?

תשובה:

בנשמת אברהם¹, הביא את דברי ר"י למפרונוטי בפחד יצחק ערך 'נפלים', שמתיר להמית עוברת של היושבת על משבר רק אם הסכנה לחיי האם נובעת מעצם תהליך הלידה, שאז העובר נחשב רודף, ולא כאשר הסכנה לחיי האם נובעת ממחלה אחרת שלא על ידי רדיפת העובר, אע"פ שעקב מחלת האם הלידה מסוכנת לה יותר. הנשמת אברהם הוסיף את מה שהעיר לו בכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל:

"צ"ע דמ"מ, עכשיו שהאמא חולה, הרי העובר ממש רודף אותה. עכ"ל.

כפי שיובהר בפרק ג להלן (רגל חמישית), יש לפנינו מחלוקת בדרישות ההלכתיות להגדרת עובר כרודף. כמו כן חשוב להדגיש כי הפחד יצחק אסר

1. נשמת אברהם, מהדורה שלישית תשע"ד, חלק ד, חו"מ, סימן תכה, ס"ק א(7).

להציל את האם כשהסכנה הבסיסית לא קשורה לעובר והטיפול פוגע בעובר, דווקא ביושבת על משבר כשהעובר כבר עקר ממקומו, ולא בשלבים קודמים יותר של ההריון, לפני התחלת הלידה.

פרק ב – המקור לאיסור הריגת עובר והשאלה ההלכתית

השאלה ההלכתית היא על מה מתבסס היתר הריגת העוברים. השאלה נובעת מכך שפיקוח נפש לא דוחה איסור רציחה, כמבואר בגמרא² ואם כן אפילו במקום פיקוח נפש של אמו, צ"ע מהו ההיתר להרוג עובר.

מקור איסור הריגת עוברים מובא בדברי רבי ישמעאל בספר אגדתא

דבי רב, ברייתא בסנהדרין נו, ב:

בן נח נהרג בדיין אחד, ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש ולא מפי אשה, ואפילו קרוב. משום **רבי ישמעאל** אמרו: **אף על העוברין**.

מנהני מילי? אמר רב יהודה: דאמר קרא "אך את דמכם לנפשתיכם אדרש" – אפילו בדיין אחד, "מיד כל חיה" – אפילו שלא בהתראה, "אדרשנו ומיד האדם" – אפילו בעד אחד, "מיד איש" – ולא מיד אשה, "אחיו" – אפילו קרוב.

משום **רבי ישמעאל** אמרו אף על העוברין. מאי טעמיה דרבי ישמעאל? – דכתיב "שפך דם האדם באדם דמו ישפך", **איזהו אדם שהוא באדם** – **הוי אומר זה עובר שבמעיי אמו**.

ותנא קמא – **תנא דבי מנשה הוא**, דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק, ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא, ודרוש ביה הכי: באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם – הוי אומר זה חנק.

מכאן שלדעת ר' ישמעאל הריגת עובר כלולה באיסור שפיכות דמים שבני נח נצטוו עליה ונהרגין עליה. ולשיטתו נובע מכך איסור תורה גם בדיני ישראל, שהרי "ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור"³ לעומת

2. פסחים כה, ב, ביומא פב, ב, ובסנהדרין עד, א.

3. סנהדרין נט, א. ועיי"ש בתורה ליכא, שאע"ג שבן ישראל איננו נענש בידי אדם על הריגת עוברין מ"מ לא שרי. וכן חולין לג, א, תורה אחד. ופשוט שלישאל אסור מדאורייתא, כמוש"כ בפשיטות **ביביע אומר**, ח"ד אבהע"ז סימן א, שהוא איסור תורה. אמנם אין מכאן הכרח שהאיסור הוא של שפיכות דמים, ויתכן שהוא רק איסור תורה אחר, למשל איסור חובל. וכ"כ בעמוד **הימיני** סי' לב אות ח, בדעת המהרי"ט. וראה שו"ת **תורת חסד**, אבהע"ז, מב (לב), שאיסור התורה (לדעת התוס' בסנהדרין ובחולין) נדחה במקום תועלת ורפואה לאם. אמנם בשו"ת **צפנת פענח** ח"א [ח"ג בכמה דפוסים] סי' נט, כתב שהוא איסור תורה וגדר **שפיכות דמים**. וכן משמע קצת מדיוקו של הערוך לנר מרש"י יבמות מב, א ד"ה ה"ג חייס עלויה, שכונה הריגת עובר כהריגת נפש.

זאת לת"ק דר' ישמעאל – תנא דבי מנשה – אין מקור לאיסור הפלה מיוחד בדין תורה, אלא לתשלומי דמי וולדות בלבד, כמבואר בפרשת משפטים. משום כך לתנא דבי מנשה, ברור כי בהפסקת הריון אין כלל איסור שפיכות דמים, אף שיש בו איסור דאורייתא של חובל באשה⁴, ואיסור כל תשחית⁵. איסור כל תשחית לא קיים כל שעושה לצורך אדם⁶. לעומת זאת, איסור חובל בעצמו קיים ולא הותר במקום צורך סתם⁷ אלא במקום צורך גדול⁸, אך בודאי שהותר במקום פיקוח נפש.

דעת ראשונים הסוברים להלכה כדעת רבי ישמעאל

הרמב"ם בהלכות מלכים⁹ פסק להדיא כר' ישמעאל לגבי בני נח:

"בן נח שהרג נפש, אפילו עובר במעי אמו – נהרג עליו.

וכן אם הרג טריפה או שכפתו ונתנו לפני הארי או שהניחו ברעב עד שמת, הואיל והמית מכל מקום נהרג."

אמנם הרמב"ם לא פירש בשום מקום כי גם בדיני ישראל יש איסור של שפיכות דמים בהריגת עובר. שלא כמו בהריגת טריפה והריגה בגרמא, שלגביהן פירש הרמב"ם בפ"ב מהלכות רוצח [ה"ב ה"ג וה"ח] שישראל ההורג בגרמא – עוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים, ושההורג את הטריפה פטור מדיני אדם, לגבי הורג את העובר – אין ברמב"ם הלכה ישירה דומה. אדרבא, משיטת רבי נחוניא בן הקנה הסובר שדין קים ליה בדרכה מיניה קיים גם לגבי חיוב מיתה בידי שמים¹⁰ ובכל זאת חייבה תורה בדמי ולדות את הנוגף את האשה ויצאו ילדיה – מוכח כי אין חיוב מיתה בידי שמים בהורג עובר.

על כל פנים, מהכלל ד"ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור" למדו בעלי התוס'³ שאיסור תורה קיים גם בישראל לגבי הריגת עובר, ובצפנת פענח³, הבין שהוא איסור תורה וגדר שפיכות דמים.

וכן מדייקים רבים מדברי הרמב"ם¹¹, שנצרך לדין רודף כדי להסביר את דין המשנה באהלות¹², המתירה להרוג עובר כדי להציל את האם.

4. ב"ק פ"ח מ"ו.

5. מדאורייתא, לדעת רבנו יונה בשע"ת ש"ג, פב, ומדרבנן, לרמב"ם הלי' מלכים פ"ו ה"י.

6. ראה תפארת ישראל, מקואות פ"ב מ"ז, בועז אות ז.

7. ב"ק צא, ב, תוד"ה אלא האי.

8. פני יהושע שם, וראה אגרות משה, חו"מ ב, סו.

9. רמב"ם הלכות מלכים, פ"ט ה"ד.

10. פסחים לב, א, וברש"י שם ד"ה כרבי נחוניא

11. רמב"ם הלי' רוצח, פ"א ה"ט.

12. אהלות פ"ו, מ"ו.

וכך הכריע להלכה באגרות משה¹³. ובעקבותיו צעדו רוב פוסקי דורנו¹⁴. אמנם באמת אין ראייה מהרמב"ם לאיסור להפיל עובר לפני מועד הלידה, כלומר טרם עקר העובר לצאת. שהרי הרמב"ם עוסק בדין המשנה באהלות בעוסקת באשה המקשה לילד. מדובר שם ביושבת על משבר שהעובר שברחמה כבר עקר לצאת. אם כן יש מקום לומר שרק אם נעקר העובר, רק אז הוא נחשב נפש. כמו שמצינו במשנת ערכין¹⁵ שבאישה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד, אלא אם ישבה על משבר ד"כיון דעקר – גופא אחרינא הוא"¹⁶. וכ"כ בשו"ת תורת חסד (מלובלין)¹⁷. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי¹⁸. ויעויין עוד בספר 'פרח מטה אהרן' על ספר המדע¹⁹, "שאיין בלשון הגר"ח שום משמעות כנגד בעל תורת חסד" "שכל זמן שלא נעקר לצאת אין בעובר איסור רציחה". ואכמ"ל.

דעת ראשונים הסוברים להלכה כדעת דבי מנשה – ת"ק דרבי ישמעאל

א. שיטת התוספות בנדה

בדברי התוס' בנדה²⁰, איתא "דמותר להרגו" לעובר. הג"ר שלמה דרימר בשו"ת בית שלמה²¹ כתב שהתוס' בנדה סבר להלכה כדעת ת"ק דרבי ישמעאל, וכן נטה לומר האחיעזר²². והדברים מתאימים לחבל אחרונים שלמדו בדעת התוס' בנדה שאין שום איסור ש"ד בהריגת עובר, הלא המה: רבנו יששכר בער פרנס, בעל שבעת ספרי באר שבע²³; והמהר"ץ חיות במסכת נדה על אתר. בספר רפואה לאור ההלכה²⁴, הובאו גם דברי הגאון ר' שלמה כהן בספרו מלאכת שלמה, בחידושי נדה; שו"ת עטרת חכמים²⁵; ספר יד אהרן [אלפנדרין]; וספר ויקהיל שלמה²⁶.

13. אגרות משה חו"מ ב, סט.

14. הובאו בנשמת אברהם (מהדורה חדשה, תשס"ז) חלק ד', חו"מ סי תכה ס"ק א.

15. ערכין פ"א, מ"ד.

16. גמ' ערכין שם.

17. שו"ת תורת חסד, ח"ב, אבהע"ז, סי' מב, אות ז, ואות לב.

18. שבט הלוי ח"ה סי' קצג.

19. לג"ר אהרן הלוי סולוביצ'יק (נכד הגר"ח מבריסק) בקונטרס העניינים, עמ' 218.

20. נדה מד, א, תור"ה 'איהו' הנמשך לעמוד ב'.

21. בית שלמה, לבוב תרל"ז, חו"מ, קלב.

22. אחיעזר ח"ג, סה, יד.

23. בספרו צידה לדרך על רש"י לתורה, שמות כא, כב.

24. רפואה לאור ההלכה, ח"א, עמ' כא.

25. עטרת חכמים, אבן העזר סי' א.

ב. שיטת הר"ן בחולין

הר"ן על הרי"ף²⁷, כתב וז"ל:

וההיא נמי דערכין (דף ז.) ד'אשה היוצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד' לאו משום עובר ירך אמו הוא אלא שכיוון שהיא מחוייבת מיתה אין מענין את דינה, ולולד שלא יצא לאויר העולם לא חיישינן.

תדע [שאין העובר בכלל דין מיתה של האם]: שאילו נגמר דינה להריגה וילדה – אין הורגין את הולד, משום דעובר לאו ירך אמו ולא עליו נגמר הדין. "עכ"ל.

מבואר בר"ן שצער בעלמא של האם בעינוי הדין, די בו כדי להתיר הריגת העובר, בלא שיש כאן אפילו סרך פיקוח נפש. גם כאן, גם הבית שלמה וגם האחיעזר למדו כי הר"ן סבר להלכה כת"ק דר' ישמעאל, שאין איסור תורה בהריגת עובר.

וכך, במקום צער גדול – אפילו בלא פיקוח נפש, הכריע להלכה בעל הציץ אליעזר²⁸.

פרק ג – שש רגלי היתר בשתי השאלות

העיון מלמד שבתנאי השאלות, יש שש רגלים להיתר. חלק מהן עומדות בפני עצמם ודי בכל אחת מהן להתיר הטיפול באשה החולה, וחלק ראוויין להיות סניפים מוצקים להיתר, כפי שכבר מצינו בדברי הפוסקים.

רגל ראשונה:

דעות התנאים, האמוראים והפוסקים הסוברים שקודם שנעקר ממקומו בלידה עובר ירך אמו, ולכן כל צורך חשוב של האם מתיר להפילו
(גם שיטות אלו יכולות לסבור שאין הלכה כר' ישמעאל).

ראה בפ"י רבנו גרשום²⁹: "מעוברת היוצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד אלא ממיתין אותה עם ולדה, דעובר כגופה". וכן הוא ברש"י שם ד"ה אין ממתנין "דחד גופא הוא".

וכן כתב הרשב"א בתורת הבית³⁰, וז"ל:

"ובערכין פ"ק אמרינן 'היוצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד'.

26. ויקהיל שלמה או"ח סי' של.

27. חולין נח, א, דף יט, א, מדפי הרי"ף, ד"ה ולענין ולד.

28. ציץ אליעזר, ח"ט, סי' נא, שער ג.

29. ערכין ז, א.

30. תורת הבית, בית שני, סוף שער שלישי.

ופרכינן בגמרא: 'פשיטא, גופה היא'.
 (ד) אלמא פשיטא להו דעובר ירך אמו. "עכ"ל.
 וכן הכריע להלכה בביאור הגר"א לשו"ע³¹:
 "דקיימא לן עובר ירך אמו הוא, ...
 וכן במתניתין דערכין ז' א', ועיין רש"י שם ד"ה אין ממתניין כו'.
 ובגמרא שם, פשיטא גופה היא כו'.
 וכן כתב בשו"ת תורת חסד³²:
 "... אבל כשהוא לתועלת ורפואת אמו מותר, דהרי הוא כירך אמו
 דמותר לחתוך לרפואתה.
 והא דמצריך הרמב"ם וסייעתו במקשה לילד להטעם דהעובר הוי
 כרודף, התם כיון דישבה על המשבר דאז הולד אינו ירך אמו
 משום דעקר ממקומו וגופא אחרינא הוא, כנ"ל. א"כ פשיטא
 ולנדון דידן דאין לאסור לאשה להשחית זרע בעלה לתועלתה
 ולרפואתה". עכ"ל.
 וכ"כ בשו"ת שבט הלוי³³.

רגל שניה:

שיטות הראשונים שאין איסור תורה בביצוע הפלה מפני שאין שם נפש עליו,

טעם הקיים גם למ"ד שאין עובר ירך אמו.

(גם שיטות אלו יכולות לסבור שאין הלכה כר' ישמעאל).

רש"י בסנהדרין³⁴ בפרשו את משנת אהלות³⁵ כתב שעובר איננו נפש:
 "... דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא, וניתן להורגו
 ולהציל את אמו.
 אבל יצא ראשו אין נוגעין בו להורגו דהוה ליה כילוד ואין דוחין
 נפש מפני נפש". עכ"ל.
 וכן פירש הרמ"ה³⁶:
 אבל כל זמן שהוא מבפנים לאו נפש הוא ולא חסה עליו תורה,
 שהרי לא חייבה עליו מיתה דכתיב ויצאו ילדיה ענוש יענש".

31. ביאור הגר"א או"ח סי' רה ס"ק ה.

32. שו"ת תורת חסד (לובלין) אבהע"ז סי' מב אות לב.

33. שבט הלוי ח"ה סי' קצג.

34. סנהדרין עב, ב, ד"ה ניתן להצילו בנפשו.

35. אהלות פ"ז, מ"ו.

36. סנהדרין עב, ב.

וכ"כ הרמב"ן³⁷. וכן היא מסקנת דברי הר"ן על הרי"ף³⁸.
 "וההיא נמי דערכין (דף ז.) ד'אשה היוצאה ליהרג אין ממתנין
 לה עד שתלד' לאו משום עובר ירך אמו הוא אלא שכיוון שהיא
 מחוייבת מיתה אין מענין את דינה, ולולד שלא יצא לאויר העולם
 לא חיישינן."
 וכן הבינו בדעת התוס'³⁹, בעל שו"ת בית שלמה והאחיעזר. וכן פסק
 להלכה בשו"ת מהרי"ט⁴⁰.

רגל שלישית:

פיקוח נפש של האם דוחה איסור רציחת עובר
כי לגבי עובר, שאין חייבים מיתה על הריגתו, לא קיימת סברת "מאי חזית".
 דעת הבית שלמה, ר' ישעיהו פיק, והחזון אי"ש.

כאשר יש צורך להרוג עובר כדי להציל את חיי אמו המקשה ללדת,
 פוסקת המשנה⁴¹ "מחתיכין את הולד שבמעיה ומוציאין אותו איברין איברין
 מפני שחיה [של האם] קודמין לחייו". גם לדעת הראשונים הסוברים שיש
 איסור רציחה מן התורה בהריגת עובר, מבואר במשנה שאיסור זה נדחה
 מפני פיקוח נפש של האם. החזון אי"ש⁴² מסביר זאת:

"יש לומר כיון דהא דשפיכות דמים ייהרג ואל יעבור הוא מסברא
 – מאי חזית דדמא דידך סומק טפי – לא שייך זה בעובר והלכך
 אינו בדין שיהרג אדם בשביל חיים של עובר, אלא מותר לי'
 להרוג העובר בשביל חייו. וכן לאחר [לאדם אחר – מ"ה] מותר
 להרוג את העובר, אף שמחללין שבת בשביל חיי העובר, וכן הוא
 בלשון רמב"ן ברא"ש ור"ן פרק יום הכיפורים" עכ"ל.

מדברי החזו"א הללו ניתן ללמוד שלושה דברים להלכה:

האחד: כאשר אין סברת "מאי חזית" אזי פיקוח נפש דוחה שפיכות
 דמים.

השני: לא רק האדם שנמצא בסכנה רשאי לעבור על איסור שפיכות
 דמים כדי להציל עצמו, אלא גם אדם אחר.

37. חידושי הרמב"ן עמ"ס נדה מד, ב, ד"ה והא דתנן וההורגו חייב, ובספר תורת האדם שער
 הסכנה, ד"ה ובהלכות גדולות נמי

38. חולין נח, א, דף יט, א, מדפי הרי"ף, ד"ה ולענין ולד.

39. נדה מד.

40. שו"ת מהרי"ט ח"א סימנים צו וצט.

41. אהליות, פ"ז, מ"ו.

42. הערות החזו"א על חידושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם, רוצח א, ט.

השלישי: במצב כזה פיקוח נפש דוחה אפילו איסור רציחה בידיים ולא רק איסור גרם רציחה, או רציחה בשב ואל תעשה.

קדמו לחזו"א ר' ישעיהו פיק⁴³, וכן קדם לחזו"א הג"ר שלמה דרימר בשו"ת בית שלמה⁴⁴. בן המחבר⁴⁵, חידד הדברים:

"ואם אנו דוחין להרוג הולד משום עינוי הדין שלה, מכל שכן שאנו דוחין נפש העובר משום ספק סכנה שלה, וזה ברור."

ובתפארת ישראל על משנת אהלות⁴⁶ הוסיף שהעובר עכ"פ "ספק נפל הוא. ואין לו חזקת חי עדיין כל זמן שהוא ברחם אמו. ובכה"ג וודאי דמא דידה סומק טפי ומותר להציל עכ"פ נפש אחת מישראל." עכ"ל.

וכע"ז כתב בשו"ת שבט הלוי⁴⁷,

דקודם שעקר – "פשיטא דנדרחה מפני נפש האם
דהילד אינו בגדר נפש עדין, וגם הוא ירך אמו."

רגל רביעית:

מעמדו של העובר כספק נפל שאין לו חזקת חיים, ואין איסור רציחה בנפל.

בתפארת ישראל⁴⁸, צירף סברא זו לסברת הרגל השלישית, ופסק שהעובר עכ"פ "ספק נפל הוא. ואין לו חזקת חי עדיין כל זמן שהוא ברחם אמו. ובכה"ג וודאי דמא דידה סומק טפי ומותר להציל עכ"פ נפש אחת מישראל." עכ"ל.

וכ"כ הרב אושרי בשו"ת ממעמקים⁴⁹:

"ונ"ל דלא מיבעי לדעת ר' יוחנן דאיתא בתוספתא דתרומות פ"ז וכן בירושלמי פ"ח דתרומות וכן הובא בב"י סי' קנ"ז, סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל, אבל אם יחדוהו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו אמר רשב"ל והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו

43. הלא הוא השואל בנוב"ח ח"מ מה"ת, סי' נט. (אמנם אין זו דעת הנוב"י כמבואר שם).

44. שו"ת בית שלמה חו"מ, קלב (לבוש תרל"ז).

45. בהערה (ב) שם.

46. מסכת אהלות פ"ז, מ"ו, בבוועז סוף ס"ק י.

47. שבט הלוי ח"ה סי' קצג, ד"ה ועיקר דהוצרך הרמב"ם.

48. תפארת ישראל על משנת אהלות ז, ו, בבוועז סוף ס"ק י.

49. שו"ת ממעמקים חלק א סי' כ.

חייב מיתה כשבע בן בכרי, דאם יחדו אחד מהן מותר למסור אותו להריגה כדי להציל אחרים מכש"כ כאן דמותר להמית הולד כדי להציל האשה, אלא אפילו לר"ל דפסק הרמב"ם כוותי' בהל' יסודי התורה פ"ה ה"ה כר"ל דאפילו יחדוהו אל ימסרוהו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי (ובספרי "דברי אפרים" בקונטרס עמק הבכא כתבתי ליישב את דברי הרמב"ם הנ"ל עיי"ש), מ"מ בענייננו **דהולד עדיין ספק של נפל לרשב"ג יש להקל להציל עכ"פ האשה.**"
 וקדם לו בסברא זו הגרד"צ הופמן בשו"ת מלמד להועיל⁵⁰.

רגל חמישית:

איסור ההפלה נדחה מחמת דין רודף של העובר.

בשו"ת אגרות משה⁵¹, הסביר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל את דינו של ר' יוחנן המתיר מסירת מי שייחדוהו, בכך שהוא רודף בעצם קיומו, **כיון שעל ידו יהרגו.** וז"ל:

"ולכן מוכרחין לומר שהוא מטעם דהוי כרודף כיון שעל ידו יהרגו, ואף שאין כוונתו לרודפם ...

אבל באם ברור שימותו כולם כהעובדא דשבע בן בכרי לאחר איזה שעות וימים כשיתפשנה יואב, נמצא שהם רודפים אותו רק על חיי שעה והוא רודף אותם בכל חייהם, הרי נמצא שעל עיקר החיים שהוא היתרון מחיי שעה הוא רודף אותם והם אינם רודפים אותו כלל, **יש לו דין רודף אף שהוא שלא בכוונה כיון שעכ"פ הוא הסיבה,** וזה טעם נכון וברור." עכ"ל.

בדרך דומה הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל למעשה, והתיר הפלה באישה שבעלה האלים איים עליה שיהרגנה אם לא תפיל את עובריה⁵². כפי שהסביר זאת יבל"א מו"ר הגר"א נבנצל, גדר ההיתר הוא משום רודף.

וכן מבואר בדברי הגרש"ז אויערבאך על מש"כ בפחד יצחק (ערך נפלים) שעובר לא נחשב רודף אם הסכנה לאם נוצרה שלא מחמת ההריון, גם אם עכשיו קיומו של העובר מחמיר את מצבה. לכן, כתב הפחד יצחק, לא קיים במצב כזה היתר המשנה להרוג עובר באישה המקשה לילד. על כך כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הובא בנשמת אברהם⁵³) שגם במצב כזה "מ"מ,

50. שו"ת מלמד להועיל חלק ב (יורה דעה) סימן סט.

51. אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן ס.

52. שמענו מהג"ר אביגדר נבנצל, בשיעור בערב עיון לכבוד הוצאת המהדורה המורחבת של הנשמת אברהם, אור ליום ששי, כ"ה בשבט תשס"ח.

53. נשמת אברהם, מהדורה שלישית (תשע"ד), חלק ד, חו"מ, סימן תכה, ס"ק א(7).

עכשיו שהאמא חולה, הרי העובר ממש רודף אותה". הרי שדין רודף בעובר קיים גם ללא שום מעשה מצד העובר, ומותר להפילו גם לאחר שעקר.

כעין זה כתב גם הגר"ש הלוי ואזנר⁵⁴:

"והיותר נראה הוא מה שכתב הגאון העצום בעל תורת חסד אה"ע ס"מ"ב אחרי שהוכיח מדברי הרמב"ם בכמה מקומות כי עיקר היתר 'ניתן להצילו בנפשו' אינו משום עבירת הרודף אלא משום הצלת נפש הנרדף, וא"כ אף דאין פשע ברודף הוא בגדר רודף, לפיכך הורו חכמים שעוברה שמקשה לילד שחותכין הוולד, דנדחה מפני נפש אמו.

אבל אם הוציא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש. והא דכל רודף בעלמא נדחה, היינו משום דעושה בכוונה בזדון לבו ... משא"כ העובר דאין עושה בזדון לבו, ושוב מהני סברת דמה חזית דדמי דידך סומק טפי. ועיין שם היטב בתורת חסד באריכות נפלא." עכ"ל.

ומכאן לעניין טיפול כימותרפי באשה הרה. כאשר עצם ההריון מגדיל את הסיכון לאשה, ברור שאפילו לשיטת הרמב"ם העובר נחשב רודף ע"פ הבנת בעל התורת חסד מלובלין. גם לדעת הגר"מ פיינשטיין, לדעת הגרש"ז אויערבאך ולדעת הגר"ש הלוי ואזנר העובר נחשב כרודף ע"פ ההלכה.

אך גם אם המשך ההריון כשלעצמו לא מחמיר את מצב האם, ברור שמותר לטפל באם למרות הסיכון לעובר. שהרי אילו קיומו של העובר היה יוצר איסור על הטיפול, שוב אין לך רודף גדול מזה לשיטת בעל התורת חסד, הגר"מ פיינשטיין, הגרש"ז אויערבאך והגר"ש הלוי ואזנר.

וכ"כ הגר"א לוריניץ בספרו משנת פיקוח נפש⁵⁵.

רגל ששית:

הטיפול הכימותרפי לאם נחשב כפעולת הצלה ולא כפעולת הריגה

ידועים דברי החזון אי"ש⁵⁶ שהסתפק וכתב:

"יש לעי' באחד רואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד שבצד אחר, ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים.

54. **שכט הלוי**, חלק ה, ס"ק צג.

55. **משנת פיקוח נפש**, סימן מו, פרק ג, אות טו.

56. חו"מ, סנהדרין ס"ו כה ד"ה "ויש לעי' באחד".

ואפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה. דהתם המסירה היא פעולה האכזרי של הריגת נפש ובפעולת זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה אלא המקרה גרם עכשו הצלה לאחרים, גם הצלת האחרים קשור במה שמוסרין להריגה נפש מישראל.

אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה, ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד אחר, רק עכשו במקרה נמצא בצד אחר נפש מישראל ואחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות, ובזה אחד, אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבידת ישראל בכל מה דאפשר ... עיי"ש.

וראיתי אומרים⁵⁷ שהמעשה האמיתי אליו התייחס החזון אי"ש היה של רכב שנסע במורד הר, שאיבד את בלמיו. באופן כזה שללא מעשה חדש – הסתת ההגה – הרכב אמור להמשיך ישר ולהרוג כמה נפשות. אך אם ינסה הנהג לעשות מעשה להציל, ויסובב את ההגה – יהרג אדם אחד אחר בלבד. אף שהחזון"א הסתפק, הגר"י זילברשטיין⁵⁸ פסק הלכה למעשה שהטיית החץ היא פעולת הצלה מותרת, שלא כדעת הציץ אליעזר⁵⁹.

לצד ההיתר של החזון אי"ש ובמיוחד לפי הכרעת הגר"י זילברשטיין, גם בשאלת הטיפול להארכת חיי האישה ההרה, יש מקום לומר כי מתן הטיפול הרפואי לאישה הוא בעיקרו פעולת הצלה. ואם כן לצד ההיתר של החזון אי"ש יהא מותר גם כאן, שכן יש לנו להשתדל למעט אבידת נפש האם בכל מה שאפשר.

רמז לסברא זו שמעתי ממו"ר הג"ר אביגדר נבנצל⁶⁰.

מסקנה דמילתא:

אישה מעוברת שהתגלתה בגופה מחלה ממארת, וכדי להתרפא מהמחלה, או כדי להאריך את תוחלת החיים עם המחלה, יש צורך בטיפול רפואי כאשר עצם הטיפול הרפואי באם אמור להמית את העובר.

מותר לאם לרפא את עצמה בכל אופן, גם אם פעולת הריפוי תפגע בחיי העובר, בין אם עצם ההריון מחמיר את מצב האם, ומסכן או מקצר את

57. א' שטינברג, קדימויות וכללי פעילות הלכתית בחזית העורף, אסיא פא-פב 5-39, בעמ' 9 שם; ספר אסיא טז, לעיל עמ' 3-37, שם בעמ' 7 הע' 28.

58. נס להחנוסס, סי' סו, הובא בשטינברג שם.

59. ציץ אליעזר חט"ו סי' ע. וראה להלן מה שכתב הרב ד"ר זאב פרימר, הטיית חץ והטיית הגה של מכונית – מחלוקת הפוסקים. עמ' 50-52.

60. בשיעור בערב עיון לכבוד הוצאת המהדורה המורחבת של הנשמת אברהם, אור ליום ששי, כ"ה בשבט תשס"ח.

חייה, ובין אם עצם המשך ההריון לא משפיע על תוחלת החיים של האם, אלא שדחית הטיפול עלולה לקצר את חיי האם⁶¹.

וכן כתב בשו"ת מהרי"ט⁶², הביאו להלכה הגר"ש הלוי וואזנר⁶³, והביא שכך היה פשוט גם לחזון אי"ש; וכן פסק הגרש"ז אויערבך⁶⁴; וכן פסק הגר"י זילברשטיין⁶⁵; וכן פסק הדיין הג"ר חיים יוסף דוד וייס⁶⁶; וכ"כ הגר"א לורינץ⁶⁷.

וכן ראוי להורות ע"פ דברי גדולי עולם – ראשונים ואחרונים שהובאו למעלה – ולא להשתהות ולשפוך ח"ו את דמי האישה הנזקקת לטיפול רפואי להצלתה או להארכת חייה⁶⁸.

מקור: **אסיא פט-צ** עמ' 5-16 (2011).

61. ראה מש"כ **בחלקת מחוקק** אבהע"ז, סימן פ, ס"ק כב לגבי מינקת, כי אם מפני סכנה שלה היא נזקקת לאכול מאכלים מסוכנים ליונק בכך שיפסוק חלבה, גם אם היונק מכירה וא"א באחרת, בכל זאת חיי המינקת קודמים בודאי לחיי היונק ולכל הדעות מותר לה לאוכלם מפני סכנה דידיה, **כי חיייה קודמין**. אמנם פשוט כי אין מכאן ראייה לנד"ד, שהרי יש הבדל ברור בין דינה של מינקת אשר רק מונעת עצמה מלהניק וולד, לבין דין אישה הרה הלוקחת בידיים תרופה שפוגעת בעובר, ואכמ"ל. וראה עוד **בשאלת דוד** לגר"ד פרידמן אב"ד קרלין, ח"ב אבהע"ז סי' ו בהגהה ד).

62. **שו"ת מהרי"ט** ח"א סי' צט.

63. **שבט הלוי** ח"ה, סי' קצג.

64. הובא **בנשמת אברהם** (מהדורה שלישית תשע"ד) ח"ד, חו"מ, תכה, א(8)(ב).

65. בספר **תורת היולדת**, פרק ס, שאלה ב. **ואפילו אם סיכויי הצלחת הטיפול קלושים**. ראה **תחומין כג**, 216-218, **ותחומין כד**, 121-123, שלא כדעת הגר"א בקשי-דורון.

66. בשו"ת **ויצן דוד**, ח"ה סי' קעא.

67. **משנת פיקוח נפש**, סימן מו, פרק ג, אות טו.

68. כאמור, הוראה זו היא מדין ודאי. ראוי להעיר כי אילו היה ספק בהוראה זו, היה מקום לדון גם לפי כללי ספיקות בפיקוח נפש, הובאו בפרק ט של מאמרי "האם מותרת השתלת לב בישראל ע"פ ההלכה?", **אסיא** מ, עמ' 5-29 (תשמ"ד); **עמק הלכה-אסיא** חלק א', עמ' 84-108 (תשמ"ה); **ספר אסיא ח**, עמ' 55-79 (תשמ"ו).

וראה מש"כ בספר **ויצן דוד**, ח"ה סי' קעא, עמ' שצ-שצא, אי אזלינן מהתורה לקולא או לחומרא בספק רציחה.

וראה עוד **בנשמת אברהם** שם ח"ד, חו"מ תכה, א(8)(א) בשם הגרש"ז אויערבך וצ"ל, לגבי ספק רדיפה.